

צעירים בישראל: מצב קיים, מגמות ושינויים

רונית עמית

תנו להם הזדמנות, תשקיעו בצעירים: הגיע הזמן שממשלות וגופים עסקיים יכירו בעוול שהם עושים לצעירים במדינה. תשקיעו בנו, תקשיבו, תאמינו בנו. תפסיקו לומר שאנחנו דור מבוזבז, עליכם להרגיש נבוכים בגלל אמירות כאלו. אל תתנו לדורנו להירשם בהיסטוריה כדור שגרמתם לו להחליק במורד. לא ההיסטוריה וגם לא הצעירים של היום יסלחו לכם על כך (מתוך פוסט שכתב צעיר אנגלי ב-2013).

מאמר זה זהה היא לספק מבט עדכני על הנעשה בתחום הצעירים בישראל. לאחר תיאור קצר של מאפייני הגיל והייחודיות שלו תובא תמונת מצב של התכניות, הפעולות והמענים הקיימים כיום בישראל לטובת אוכלוסייה זו. לבסוף יובאו כמה המלצות לפיתוח עתידי בתחום, לרבות תפיסת מדיניות כוללת לקידום צעירים בישראל.

מבוא

הסקירה של תחום הצעירים בישראל מבוססת על ניסיוני כמנהלת קרן גנדיר ועל הידע הרב שנצבר בקרן לאורך השנים. קרן גנדיר היא קרן פילנתרופית ישראלית אשר הוקמה ב-2004 על ידי יהודית יובל וקנאטי ומשפחתה. עם הקמת הקרן קיבלנו החלטה אסטרטגית להשקיע את עיקר משאבי הקרן בתמיכה בצעירים בישראל ובפיתוח תכניות עבורם. חזון הקרן מתאר את תפישתנו:

אנו מאמינים שהצעירים בישראל (המהווים היום כ-30% מכלל תושביה) הם משאב חשוב ומרכזי למדינה. לכן אנו שואפים לכך שצעירינו יבחרו לחיות בישראל ויזכו למימוש אופטימלי של הפוטנציאל הגלום בהם. צעירים אלה יהיו בעתיד מנהיגי המדינה ויובילו לשגשוג כלכלי, סביבתי וחברתי.

בחרנו בתחום מכמה סיבות. ראשית, תחום הצעירים זוהה כתחום ייחודי. בישראל בשנת 2004 צעירים שהשתחררו מהצבא נחשבו מבוגרים, ובשונה מארצות אחרות לא הייתה בארץ מודעות לחשיבותה של תקופת הבגרות הצעירה, להשפעתה על חייו של האדם ולעובדה שהבחירות שיעשו בתקופה זו יקבעו את צורת חייו של הצעיר, את הישגיו ואת אושרו בעתיד. תקופת גיל זו כונתה

בקרן גנדיר "הגיל הנעלם". הנחת העבודה בקרן הייתה שבתמיכה בקבוצת גיל זו ובפיתוח מענים לצרכיה טמון פוטנציאל ליצירת אימפקט חברתי משמעותי.

סיבה נוספת לבחירה בתחום הצעירים קשורה לערכים המאפיינים את משפחת רקנאטי. בני המשפחה ביקשו לנצל את החופש ואת העצמאות היחסית שיש להם כבעלי קרן פרטית ולמצוא "שדה בלתי חרוש" שאפשר להעז ולפעול בו בדרכים חדשניות כדי לתמוך במיזמים ובתכניות שמעודדים אחריות אזרחית וקהילתית ושמקדמים פלורליזם חברתי. מצאנו שלא כמו באירופה ובארה"ב, בישראל לא קיים היה אז ידע פרקטי או אקדמי על קבוצת הגיל הזו, הפילנתרופיה לא התעניינה בצעירים והיו מעט מאוד תכניות חברתיות שענו על צורכיהם, חלקן הגדול בחיתוליהן. נוצר פוטנציאל לעודד ולקדם תכניות שנותנות מענה אפקטיבי ברמת הצעיר היחיד, אך גם מציעות מודלים המבוססים על תפישה ערכית דמוקרטית ופלורליסטית המחזקת את החברה האזרחית.

נוסף על כך, מיפוי המצב הקיים הראה כי למדינת ישראל אין מדיניות בתחום והיא אינה מקצה משאבים לאוכלוסייה זו: המדינה השקיעה משאבים רבים בתכניות לילדים ונוער עד גיל 18 – הן בתכניות לאוכלוסיות מוחלשות והן בתכניות למצטיינים – אך לא השכילה להבין שנדרשת השקעה קטנה נוספת כדי למנף את ההשקעה בילדים ובנוער ולקצור שיפור משמעותי. אחת הדוגמאות לכך היא מדיניות הממשלה כלפי צעירים בוגרי פנימיות: המדינה השקיעה כספים רבים בפנימיות עבור ילדים ונוער חסרי עורף משפחתי עד גיל 18. על פי דו"ח ועדת שמיד (2006), ההוצאה הממשלתית השנתית לילד השוהה במסגרת חוץ-ביתית הוערכה בכ-33,810 ש"ח. אולם מעת שמלאו להם 18 המדינה למעשה נוטשת את אותם צעירים: הם נותרים ללא מקום לגור בו וללא הדרכה וליווי לקראת בניית חיים עצמאיים, תעסוקה או לימודים, ולכן עלולים למצוא את עצמם שוב בשולי החברה. מציאות זו הובילה אותנו למסקנה שהשקעה של הקרן בתחום עשויה לעורר לו מודעות גם בקרב מקבלי החלטות.

מאז ועד היום הקרן פועלת בתחום זה. במהלך השנים הללו תמכנו במאות תכניות וסייענו במימון למעלה מעשרה מחקרים אקדמיים, ואנו מעורבים ביוזמות משותפות עם משרדי ממשלה, קרנות ורשויות מקומיות. לפני כשלוש שנים יזמה הקרן כתיבת דו"ח מקיף העוסק בתחום הצעירים בישראל, מתאר את המצב הקיים וממפה את כלל התכניות, הפעולות והמהלכים שקיימים בישראל בכל הקשור לתמיכה בצעירים (מידות, 2013). בימים אלה מסייעת הקרן בהקמתה של תכנית חדשנית ללימודי צעירים העומדת להיפתח באקדמית תל אביב יפו.

בישראל חיים כיום כ-1.6 מיליון צעירים בגילים 18–30 ועוד כחצי מיליון צעירים בגילים 31–35. אוכלוסייה זו, שהיא כרבע מאוכלוסיית המדינה, היא הגורם המניע של החברה הישראלית לפיתוח כלכלי וחברתי, ולכן אוכלוסיית צעירים חזקה ויציבה היא תנאי הכרחי לשגשוגה של החברה בישראל.

בטרם הצגת מודלים של עבודה ותכניות נבחרות הפועלות כיום בישראל יש להבין מהי תקופת הבגרות הצעירה, מהם מאפייניה ומדוע יש להתייחס אליה כאל תקופת חיים נפרדת וייחודית – בעולם המערבי בכלל ובישראל בפרט.

חשיבותה של תקופת הבגרות הצעירה ומדוע היא מעוררת עניין

איך אתה יכול לדעת מה תעשה לפני שאתה עושה את זה? התשובה היא שאתה לא יודע (הולדן, גיבור "התפסן בשדה השיפון", סלינג'ר, 1975, עמ' 209).

"בגרות צעירה" או "בגרות בהתהוות" (emerging adulthood) היא מושג שהתגבש בעולם המערבי בעשרים השנים האחרונות. שמה מעיד על אופייה: זהו שלב במעבר מהתבגרות לבגרות שבו הצעיר לרוב עדיין לא הקים משפחה ולא גיבש מסלול קריירה ברור ומתקשה לעמוד בזכות עצמו רגשית וכלכלית (Arnett, 2007).

הבגרות הצעירה נחשבת לתקופה קריטית שמשפיעה על חייו של האדם, והבחירות שיבחר בשלב זה יקבעו את צורת חייו, את הישגיו ואת אושרו בעתיד. התמודדות מיטבית בתקופה זו משפיעה על הפרט ועל החברה שבה הוא חי. אפשר לתאר זאת באופן ציורי: הצעיר עומד בפרשת דרכים שממנה נפרשים מסלולים רבים. אם יינתנו לו הזמן והכלים לבחון ולהעריך את המסלולים, יגדלו סיכוייו לבחור את המסלול האופטימלי עבורו. ככל שיהיה מוגבל בתהליך ימעטו סיכוייו להצליח ולהגשים את עצמו (Arnett, 2006).

ההכרה בערך האדם, הדאגה לזכויות הפרט ומחויבותה של החברה לחיים בעלי משמעות ועניין עבור חברה הם הבסיס הערכי שעליו נשענת חברה דמוקרטית. השקעה בצעירים ויכולתה של החברה לספק להם את האמצעים הדרושים כדי לצלוח תקופה זו בהצלחה הן אינטרס של החברה ושל המדינה. דוגמה מעניינת לגישה זו באה דווקא מתחום מדעי המוח: לורנס סטיינברג טוען בספרו (Steinberg, 2014) שאם גמישות המוח גדלה הודות לעיסוק בחדשני ובמאתגר, בתובעני ובמעורר מוחית, ואם כניסה לשלב החיים השגרתי והמרגש פחות של היותך בן זוג ואדם עובד

עלולה לסגור את 'חלוף' הגמישות של המוח, הרי דחיית ההתבגרות אינה רק יתרון – היא יכולה להיות מעלה.

התבוננות באירועי השנים האחרונות בעולם בכלל ובישראל בפרט מחזקת את הטענה שצעירים הם משאב חברתי וכלכלי. המהפך הפוליטי של 2008 בארצות הברית הונע בעיקר על ידי צעירים. המחאה החברתית בישראל בקיץ 2011 הונהגה על ידי צעירים. דור ההייטק מורכב ברובו מצעירים שייסדו חברות מצליחות, ובמגזר השלישי גדל מספרם של יזמים חברתיים צעירים הפועלים לשינוי חברתי וחינוכי בפריפריה.

ואולם, קיימות גם מגמות מדאיגות. צעירים רבים הולכים לאיבוד. דו"ח של חברת הייעוץ העולמית מקינזי שפורסם במרץ 2013 מתריע כי העולם כולו עומד בפני קטסטרופה עתידית: צעירים בשנות ה-20 לחייהם נדחקים למבוי סתום בשל חוסר יכולת לפתח קריירה ולהשתלב באפקטיביות בשוק העבודה, וההערכה היא שבעשור הקרוב יהיו כ-75 מיליון צעירים מובטלים. אנו ניצבים בפני בזבוז משווע של משאבים והון אנושי שיביא להידרדרות חברתית וכלכלית ועלול לגרום גם לייאוש, למרד ולפרצי אלימות (McKinsey Center for Government, 2013).

הידע שנצבר תרם להבנה שלהשקעה באנשים צעירים יש רווחים כלכליים וחברתיים בטווח קצר ובטווח הארוך. תמיכה בצעירים ויצירת הזדמנויות עבורם ישפיעו על איתנותה של החברה האנושית. ברחבי העולם פותחו עבור צעירים תכניות ייחודיות שהשפיעו על המדיניות הממשלתית במדינות שונות. נכון לשנת 2014, ב-122 מדינות (מתוך 199 מדינות רשומות) התקיימה תכנית לאומית לצעירים (טארא, 2015).

לסיכום, תקופת הבגרות הצעירה היא תופעה חדשה הנובעת משינויים התפתחותיים וסביבתיים בחברה המערבית, והיא מהווה גשר קריטי לחיים הבוגרים. החברה מקצה משאבים אדירים לחינוך ולרווחה של ילדים ונוער, ומתן מענה אפקטיבי לצורכיהם של צעירים יאפשר לחברה ליהנות מהחזר החברתי והכלכלי של השקעה זו.

צעירים בישראל: מצב קיים, מגמות ושינויים

המודעות למאפייניהם הייחודיים של צעירים והחשיבות של מתן מענה לצורכיהם התעוררו בעשור האחרון גם בישראל. הראשונים לפתח מענים היו ארגונים חברתיים, רובם מתחום הילדים והנוער, שהבינו את החשיבות שבבניית תכניות ייחודיות למבוגרים צעירים. גם העניין האקדמי בתחום הלך וגבר, ומספר המחקרים האקדמיים המנסים לבחון את קבוצת הגיל הזו ולהבין תופעות ייחודיות שמאפיינות אותה עולה מדי שנה בשנה. רשויות מקומיות החלו להפנות תשומת

לב מסוימת לתופעה, ומשרדי ממשלה אחדים החלו להפעיל תכניות שמיועדות לצעירים, במיוחד לאחר מחאת קיץ 2011. למרות ההתפתחות הגדולה, נכון לשנה זו (2016) טרם גובשה מדיניות לאומית לצעירים. הטבלה שלהלן מציגה מגמת גידול ברורה בהיקפי הפעילות המגוונים עבור הצעירים (מידות, 2013).

טבלה 1: שינוי בהיקפי פעילות עבור צעירים בישראל

תחום	2004	2013	גידול ב-%
מספר התכניות	70	200	300
צעירים שלוקחים חלק בתכניות השונות	100,000	900,000	900
מענים על פי סוגי אוכלוסיות	1 (סטודנטים)	9	900
מרכזי צעירים	1	42	4,200
תקנות ממשלתיות	4	15	400
משרדי ממשלה עם תכניות לצעירים	4	9	200
גופי פילנתרופיה	4	16	400
מחקרים אקדמיים	1	19	1,900

מרבית התכניות נשענות על ההבנה שמבוגר צעיר נמצא בעיצומו של שלב הבחירה בארבעה תחומים לפחות: קריירה והשכלה, דיור, השתייכות ומעורבות חברתית וזוגיות ומשפחה. בתקופה זו המבוגר הצעיר עסוק בגיבוש הזהות האישית ובניסיון למצוא דרך שתגשר על הפער שבין מה שהוא יכול לבין מה שהוא רוצה (Munsey, 2006). בישראל אפשר לחלק תקופה זו לארבע תקופות משנה לפי גיל, שבכל אחת מהן תתמקד הבחירה בעיקר בתחום אחד: 18–21 – סיום התיכון והשירות הצבאי/הלאומי-אזרחי (נכון בעיקר לאוכלוסייה היהודית), תקופה שבה עסוקים הצעירים במיוחד בשאלה של זהות עצמית והגדרת קבוצות השתייכות; 21–26 – בחינה וגיבוש קריירה ולימודים גבוהים; 26–30 – תחילת הקריירה התעסוקתית; 30–35 – הקמת משפחה והורות.

למרות החלוקה הברורה והגדרת תחומי העיסוק של הצעירים, יש לזכור שהחברה בישראל הטרוגנית מאוד. על פי דו"ח מידות (2013), 22% מהצעירים משתייכים לחברה הערבית ו-14% משתייכים לחברה החרדית; מתוך הצעירים בעלי הצרכים המיוחדים 14% מוגדרים כצעירים במצבי סיכון, 13% הם צעירים עם מוגבלויות ו-3% הם עולים חדשים. לכן, בבואנו להבין את צרכיהם של צעירים בישראל יש לנתח את המענים הנדרשים לכל אחת מתת-הקבוצות.

להלן תיאור התכניות, הפעולות והמענים הקיימים כיום בישראל בשלוש הזירות המרכזיות: המגזר החברתי, המגזר העסקי והממשלה. חשוב לציין שהתחום דינמי, משתנה וצומח, ובשל חדשנותו אין מאגר מידע מסודר הכולל את כל הפעולות הקיימות. סקירה זו תביא את התכניות והפעולות המרכזיות בכל אחד מהמגזרים ולא תוכל להקיף את כולן.

ארגונים חברתיים

המגזר החברתי בישראל היה הראשון להבין את השינויים שחלים בקרב הדור הצעיר ולפתח מענים רלוונטיים לצרכיו. בעשור האחרון פותחו מאות תכניות במגוון רחב של תחומים כמענה לצורכי הצעירים, במיוחד עד גיל 30. הטבלה שלהלן מתארת את הפעילויות והפלטפורמות המרכזיות שהתפתחו בהתאם לתחומי העניין של צעירים ועל פי סוגי האוכלוסייה:

טבלה 2: פלטפורמות מרכזיות בהתאם לתחומי עניין ועל פי סוגי האוכלוסייה:

פלטפורמות מרכזיות	צעירים מנהיגים	צעירים מאוכלוסיות מיוחדות*	כלל הצעירים	
<ul style="list-style-type: none"> מרכזי צעירים פורום שירות אזרחי-לאומי פורום ארגוני צעירים בסיכון פורום ארגוני צעירות בסיכון צוערים לשירות ציבורי, שלטון מקומי פורום בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות 	<ul style="list-style-type: none"> שילוב צעירים בעמדות מפתח במגזר הציבורי 	<ul style="list-style-type: none"> שירות לאומי-אזרחי לצעירים שלא גויסו לצבא מנטורים לסיוע בבחירת מסלול קריירה סדנאות הכנה לעולם העבודה (מיומנויות בסיס, כישורי חיים, התנהלות פיננסית, היכרות עם מעסיקים ומקומות עבודה) תכניות סיוע מיוחדות לצעירות ליווי וסיוע לבוגרי מסגרות חוץ-ביתיות 	<ul style="list-style-type: none"> ייעוץ פרטני או קבוצתי במרכזי צעירים לבחירת קריירת עבודה פיתוח כישורים לעולם העבודה (כתיבת קו"ח, הכנה לראיונות, כישורי חיים) 	קריירה ותעסוקה
<ul style="list-style-type: none"> שותפות בין תכנית הישגים, המל"ג ומרכזי צעירים 	<ul style="list-style-type: none"> תכניות לשילוב צעירים מוכשרים במערכת החינוך שילוב סטודנטים מצטיינים בתעשייה 	<ul style="list-style-type: none"> מכינות קדם-אקדמיות ליווי בעת לימודים הכשרות מקצועיות מלגות ייחודיות 	<ul style="list-style-type: none"> סדנאות ייעוץ בבחירת מסלול לימודים אתרים מקוונים לבחירת מסלול אקדמי מידע על מלגות וסיוע במלגות תכניות התמחות במקומות עבודה 	השכלה

פלטפורמות מרכזיות	צעירים מנהיגים	צעירים מאוכלוסיות מיוחדות*	כלל הצעירים	
			לקראת סיום הלימודים	
<ul style="list-style-type: none"> פורום צעירות, פורום בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות 	<ul style="list-style-type: none"> כפרי סטודנטים 	<ul style="list-style-type: none"> דירות מעבר דיור לחסרי עורף משפחתי דיורית לצעירות 	<ul style="list-style-type: none"> תכניות דיור בר-השגה 	דיור
<ul style="list-style-type: none"> מועצת הקהילות המשימתיות קואליציית ארגוני בוגרים פורום השירות הציבורי שלי 	<ul style="list-style-type: none"> קהילות משימתיות וקבוצות מחנכים ביישובי פריפריה ארגוני בוגרים חממות ליזמים חברתיים 	<ul style="list-style-type: none"> קבוצות מנהיגות של בוגרי תכניות פעילות צעירות לשינוי חקיקה עבור בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות 	<ul style="list-style-type: none"> מעורבות חברתית במרכזי צעירים התארגנויות פוליטיות ברשויות מקומיות תכניות מנהיגות והתנדבות סטודנטים 	אזרחות פעילה

* אוכלוסיות מיוחדות כוללות צעירים במצבי סיכון, צעירים עם מוגבלויות ואוכלוסיות מוחלשות כגון עולים ומיעוטים.

המגזר העסקי

חברות עסקיות חייבות להצליח בשוק תחרותי ולשם כך עליהן להיות אטרקטיביות ולמשוך אליהן עובדים איכותיים. רבות מהן מכירות בכוחם של צעירים להיות המנוע להתפתחות העסקית שלהן ומתייחסות לצעירים כאל הון אנושי שיש להשקיע בו. חלקן מבינות שלשם כך עליהן להבין טוב יותר את הדור החדש ואת הצרכים והציפיות שיש לצעירים כיום. ב-2011 התפרסם סקר המתאר ציפיות אלו וממנו עלה כי 84% מהצעירים מעדיפים תפקיד מגוון, 80% מצפים לקבל במסגרת העבודה אחריות רחבה, עצמאות ושיקול דעת ולהרגיש משמעותיים, מרבית הצעירים טוענים שאתגר בעבודה ותחושה של מימוש היכולות חשובים יותר משכר גבוה, 72% מעדיפים עבודת צוות ו-60% יעדיפו מקום עבודה שמתאפיין בתרבות של יחסים לא פורמליים (אדום ודרנוב, 2011). אכן, עיון באתרי אינטרנט של חברות גדולות מלמד שעסקים הפנימו את המסר: הם מבטיחים לצעירים עבודה עם אתגר, משלבים אותם בצוותי חשיבה, שולחים אותם לקורסים להתפתחות מקצועית ומבטיחים אווירה צעירה ולא פורמלית.

למרות האמור לעיל, ענפים רבים במשק מתקשים לגייס צעירים מתאימים. לטענת החברות הפועלות בענפים אלה, החסמים המרכזיים לגיוס צעירים הם הכשרה מקצועית שאינה איכותית ואינה רלוונטית למקצועות הנדרשים וכן היעדר כישורים בסיסיים הדרושים לעולם העבודה, כמו יכולת התמדה, מיומנויות מחשב ולמידה עצמית, אצל רבים מהצעירים. בעלי מפעלים וחברות

מנסים להתגבר על חסמים אלה והקימו בעצמם יוזמות לגיוס ולהכשרה של צעירים (כגון מפעלי ההכשרה של אורמת ושל תפן).

ממשלת ישראל

במדינת ישראל אין תכנית לאומית לקידום צעירים, אלא פרויקטים והסדרות רגולטוריות הנותנים מענה חלקי לצורכי אוכלוסיות הצעירים. כמה משרדי ממשלה פעילים במיוחד בתחום: **המשרד לפיתוח הנגב הגליל והפריפריה** – זהו המשרד הראשון שהקים אגף צעירים. פעילויותיו המרכזיות: קידום ומימון מרכזי צעירים בפריפריה, סיוע במעבר קהילות לערים בפריפריה, סיוע לסטודנטים בגליל ובנגב ותמיכה בתכניות לחיזוק הצעירים בפריפריה ולהעלאת חוסנם החברתי. **משרד הביטחון** – הקרן והיחידה להכוונת חיילים משוחררים פועלות על פי חוק ומספקות לחיילים משוחררים ולמסיימי שירות לאומי-אזרחי מענק שחרור, פיקדון אישי וכן מענים אישיים בתכניות להשלמת לימודים, השכלה גבוהה והכשרה מקצועית.

משרד הרווחה והשירותים החברתיים – מספק שירותים לצעירים בסיכון, ובכללם שירות המבחן למבוגרים, תכניות הכשרה לתעסוקה ומתן פתרונות דיור חלקיים, בייחוד לצעירות מנותקות ולבוגרי פנימיות חסרי עורף משפחתי.

משרד הבינוי והשיכון – מפעיל כיום את תכנית "כאן גרים" לסטודנטים ותומך בקהילות צעירים הפועלות בפריפריה.

משרד הכלכלה – מפעיל תכניות להכשרה מקצועית, פועל בפריפריה הגיאוגרפית ובקרב יישובים בחברה הערבית באמצעות מרכזי תעסוקה המעניקים שירותי הכשרה, ליווי וסיוע בהכשרה ובהשמה תעסוקתית.

הרשות לשירות אזרחי-לאומי – בשנים האחרונות נסק מספר התקנים למתנדבים מאוכלוסיות מיוחדות: מספר הצעירים בעלי מוגבלויות המשרתים בשירות הלאומי-אזרחי גדל מ-84 לפני חמש שנים ל-1,500 תקנים לבעלי מוגבלויות כיום. מספר הצעירות הערביות שמשרתות בשירות האזרחי יגיע בשנה הבאה ל-5,000, ומספר התקנים לצעירים בסיכון שלא גויסו לצבא עומד על 700 בשנה. השנה הושק פרויקט מיוחד לשילוב 100 צעירים בעלי רישום פלילי, ובימים אלה מתקיימים דיונים בהשתתפות נשיא המדינה ושרת המשפטים שבהם נבדקת האפשרות למחוק את הרישום לאחר שיסיימו את השירות. מחקר מיוחד של חברת "עדליא" בדק את התועלת הכלכלית שההשקעה בתקנים עבור אוכלוסיות מיוחדות תניב למשק הישראלי (עדליא, 2011). ממצאיו הראו באופן מובהק כי השירות תורם ערך כלכלי חיובי ומהותי למשק הלאומי, וכי

מסגרת תומכת ובונה עבור מתנדבים מאוכלוסיות מוחלשות מביאה לתרומה ניכרת לתוצר הלאומי.

הרשויות המקומיות – רשויות מקומיות רבות מתייחסות לצעירים כהון אנושי וחברתי שהכרחי להתפתחותן, ופועלות כדי להשאיר צעירים חזקים ביישוב ולמנוע את המעבר שלהם לרשויות אחרות. זוהי מגמה שמאפיינת הן רשויות חזקות כמו תל אביב והן רשויות בפריפריה החברתית והגיאוגרפית, שהבולטות בהן הן באר שבע, ירוחם ומגדל העמק. הרשויות פועלות בכמה תחומים: הן מפעילות תכניות עבור צעירים, תומכות במרכז הצעירים ביישוב וחלקן גם מעודדות הבאת קהילות צעירים ליישוב ותומכות בקהילות אלה. בעשר השנים האחרונות נוסדו מחלקות צעירים בעשרות רשויות, ובחלקן משמש נציג ציבור כמחזיק תיק צעירים יישובי.

צעירים בישראל – המלצות לפיתוח עתידי

תחום הצעירים בישראל השתנה שינוי משמעותי בעשר השנים האחרונות. היקפי העשייה, התכניות הרבות, היקף ההשקעה ומגוון המענים הקיים, לצד עלייה במספר המחקרים האקדמיים העוסקים בתחום, משקפים את התמורות החדות שחלו בעשור האחרון. ואולם, כדי ליצור שינוי בחייהם של צעירים כפרט וכקהילה יש להתמודד עם כמה אתגרים מרכזיים.

מודלים ותפישות עבודה

ההתייחסות לצעירים כאל משאב וכאל הזדמנות לצמיחה חברתית כלכלית מחייבת פיתוח מודלים ופרקטיקות עבודה חדשניות:

הוליסטיות – על פי התפישה ההוליסטית יש ליצור מענים המתייחסים בו-זמנית לכלל תפקידי החיים של הצעיר. תכניות שמטרתן לסייע לו לבחור את עתידו המקצועי חייבות להתרחש מתוך פרספקטיבה רחבה על כל תפקידי חייו (Super, Brown, & Brooks, 1990). כך, למשל, סיוע אפקטיבי בגיבוש קריירה לצעירים יתבצע כדיאלוג בין המומחה לצעיר ויאפשר לו לחקור ולזהות את כוחותיו, את יכולותיו ואת החזון האישי שלו בכל תחומי חייו. יש לציין כי גם בישראל מתפתח ידע תיאורטי ויישומי המבוסס על גישה זו.

הכוח שייך לצעירים – תפישה זו גורסת שבידיו של כל צעיר היכולת ליצור שינוי בחייו ובחיי סביבתו. תכניות לצעירים – ובייחוד לצעירים במצבי סיכון או לצעירים עם מוגבלויות – מתבססות עדיין על הגישה הטיפולית המתמקדת בהסרת החסמים והגורמים שמעכבים את התפתחות הצעיר. גישה זו הוכחה כאפקטיבית פחות בעבודה עם צעירים: למרות המספר הרב של

התכניות, שיעור הצעירים הפונים לקבלת סיוע הוא נמוך מאוד, בין השאר משום שהם אינם רוצים לחוש שמזלזלים בהם וביכולתם. צעירים מעדיפים תכניות הפונות אליהם כצרכנים ולא כנוזקים ומאפשרות להם להיות אקטיביים ומעורבים בצריכת המידע והשירותים (אהרון, 2015). מודל התערבות שנותן לצהיר הזדמנות להכיר את כוחותיו ולהשתמש בהם, לקחת אחריות על התהליך ועל תוצאותיו וגם להיות מעורב, להתנדב ולהשפיע על סביבתו, יגדיל את תחושת המסוגלות שלו בהווה ואת הישגיו בעתיד.

מחקרים מצביעים על כך שהחל משנות ה-20 בחייו של אדם קיימת ירידה מתמדת בגמישותו של המוח ומכאן גם בנטייה לחפש חידושים. מנקודת מבט זו, להתארכות המעבר לשלב הבגרות, שמאפיין את בני ה-20 בימינו, יש יתרונות משמעותיים (Steinberg, 2014). סביבה שמאפשרת לצהירים לפעול, ליזום ולייצר פתרונות חדשניים תייצר ערך מוסף גבוה. בניית תשתיות שמעודדות התארגנויות של צעירים במטרה לייצר שינוי ולפתח חדשנות בכל תחומי החיים יגדילו את הסיכוי של החברה כולה להשתכלל. דוגמה מעניינת מגיעה מברצלונה: עיריית ברצלונה רואה בחדשנות גורם מרכזי לפיתוח כלכלי בר-קיימא של העיר, ולכן הובילה את הפיכתה של העיר למעבדה ולחממה עירונית המאפשרת לצהירים לייצר פתרונות חדשניים במגוון רחב של תחומים, יוצרת עבורם רשתות מקצועיות וחברתיות ומחברת אותם לליבת העשייה של העיר.

יצירת שותפויות ופיתוח שוק מעורב

אוכלוסיית הצעירים מגוונת והטרונגנית ויש לה השפעה על עתיד המדינה בתחומים רבים: חברה, כלכלה, סביבה וביטחון. משום כך, מענה לצרכיה הוא אחריות משותפת של כל המגזרים. פיתוח תשתיות ומענים לקידום הצעירים מחייב שיתופי פעולה ויצירת זירה של שוק מעורב שבו לוקחים חלק כל השחקנים הרלוונטיים: ממשלה, ארגונים חברתיים, אנשי עסקים, פילנתרופיה והצעירים עצמם.

להלן כמה דוגמאות לשיתופי פעולה שנוצרו בישראל בשנתיים האחרונות בתחום זה:

מיזם עובדים ביחד – ישראל סובלת זה שנים מכשל שוק בתחום התעסוקה: צעירים רבים מובטלים או מועסקים בעבודות זמניות שאינן הולמות את יכולתם, ובה בעת מעסיקים במגזר העסקי מדווחים על מחסור גדול בעובדים צעירים ואיכותיים. כדי לייצר פתרון מיטבי שיאפשר לצהירים להשתלב בקריירה איכותית ולחבר בינם לבין מקצועות מבוקשים בחברות עסקיות, השולחן העגול במשרד ראש הממשלה יזם תכנית שמשלבת בין כל הכוחות: ממשלת ישראל,

מעסיקים, ארגוני חברה אזרחית שעובדים עם צעירים ופילנתרופיה. התכנית מגובשת בימים אלו ואמורה לפעול כבר לקראת סוף 2016 (עמית, 2013).

שוק מעורב – פיתוח יזמות חברתית עסקית – צעירים מבקשים לפתח קריירה שתספק מענה כלכלי, אך תייצר גם משמעות חברתית. זוהי תופעה בין-לאומית שאותותיה נראים גם בישראל. בהקשר זה יוזכרו שתי פלטפורמות מעניינות: האחת היא הקמת קרן הון סיכון חברתית ללא מטרת רווח (Impact First), המזהה פתרונות טכנולוגיים בעלי ערך חברתי של יזמים צעירים ומחברת בינם לבין משקיעים עסקיים; השנייה היא הנפקת איגרות חוב חברתיות על ידי המדינה כדי לעודד משקיעים עסקיים לממן פיתוח תכניות שיצמצמו נשירה של סטודנטים מלימודי מדעים.

שילוב בין תיאוריה ומעשה – התפתחותו של התחום תלויה רבות במידת השיפור של התכניות והמענים הקיימים. פיתוח ידע, למידה מתמשכת, שיפור תהליכים, התמקצעות ובחינת האפקטיביות של התכניות הם תנאי הכרחי. לשם כך נדרשת חבירה של האקדמיה והמחקר לפרקטיקה ולעשייה בשטח. שיתוף הפעולה נדרש בכמה מישורים: פיתוח מודלים יישומיים מבוססי מחקר, ביצוע מחקרי הערכה לתכניות קיימות ועתידיות ופיתוח פרופסיה ייחודית לאנשי מקצוע שעובדים עם צעירים.

גם בתחום זה יש כמה ניצנים: חוקרים מהאקדמיה נעזרים בארגוני השטח כדי להגיע לנחקרים. יש חוקרים שמנגישים את הידע שצברו לטובת תכניות ומסייעים בפיתוח מודלים יישומיים, כמו תכניות לבוגרי מסגרות חוץ-ביתיות, מדיניות סיוע לצעירים במצבי סיכון ועוד. שיתופי פעולה אחדים נוצרים בין האקדמיה לפילנתרופיה ולארגונים חברתיים במטרה להעריך תכניות התערבות ולסייע בשיפורן. שיתוף פעולה חשוב שהחל בין אקדמיה לשטח הוא בתכניות הכשרה לאנשי מקצוע בתחום. התכנית הראשונה המכשירה יועצי קריירה לצעירים נפתחה לפני כארבע שנים בבית הספר לחינוך באוניברסיטת תל אביב. בימים אלו מתגבשת באקדמית תל אביב יפו תכנית ראשונה בישראל ללימודי תואר שני בתחום הצעירים. שיתופי פעולה אלו בין האקדמיה לממשלה ולחברה האזרחית, אף שהם בתחילת הדרך, מסמנים כיוון מעודד בעל פוטנציאל להתרחבות ולהשפעה רבה על תחום הצעירים בישראל.

מדיניות ממשלתית

נכון לחודש יוני 2016 עוסקים כמה משרדי ממשלה בתכנון תכניות ייחודיות לצעירים: בממשלת ישראל ה-34 קם המשרד לשוויון חברתי, בראשות השרה גילה גמליאל, אשר פועל להקמה של אגף

צעירים שמטרתו לגבש תכניות פעולה לענייני צעירים; על שולחנו של שר הרווחה הונחה לאחרונה תכנית לאומית שמטרתה לסייע ולקדם צעירות וצעירים במצבי סיכון; המשרד לפיתוח הנגב והגליל הגדיל את סמכויותיו ופועל ליישום תכניות לצעירים ברשויות המוגדרות כפריפריה חברתית.

עם זאת, בשונה ממרבית מדינות המערב, מדינת ישראל טרם אימצה את העמדה שלפיה השקעה בצעירים היא הכרחית. עדיין לא קיימת תכנית לאומית לצעירים המכילה הצהרת כוונות של המדינה לטובת פיתוח האוכלוסייה הצעירה. באמצעות תכנית כזו על המדינה לגשר על פערים עצומים בין הצרכים של הצעירים לבין המענים הקיימים, לגבש אסטרטגיות פעולה מתואמות בין המשרדים ולהקצות משאבים למימושן.

סיכום

"הבטחתם יונה, עלה של זית" שרו הילדים המפורסמים של שנת 1973. הילדים של שנת 83 ו-93 כבר לא חיכו ליונה עם עלה. ניסיונות כושלים לשלום, מלחמות ואירועי טרור גרמו ליונה להיראות כמו חלום רחוק. ההבטחות המנופצות של הדורות שאחרי 73 מתמקדות בהנחה שאם הם יעשו הכל כמו שצריך – לימודים, תיכון, צבא, אפילו אוניברסיטה במקרים רבים – הם יגיעו למצב שבו הם יוכלו להתקיים בשקט, אם לא שקט ביטחוני אז לפחות שקט כלכלי, תעסוקתי. אבל גם את ההבטחות האלה, כך עושה רושם, מתקשים היום לקיים (מתוך מאמר דעה שכתב צעיר ישראלי בעיתון גלובס – עמית, ספטמבר 2014).

צעירים הם שותפים חיוניים בכל ההיבטים של פיתוח החברה בישראל, ועשויה להיות להם תרומה משמעותית בעיצוב מדיניות וביישום תכניות. תמיכה בצעירים הללו ויצירת הזדמנויות המאפשרות להם להשתלב בעולם העבודה ובמערכות חברתיות, כלכליות ופוליטיות, ישפיעו על איתנותה של ישראל ועל יכולתה של החברה להתפתח ולשגשג (Pereznieto & Harding, 2013). לשם כך יש להפנות את עיקר המאמצים לגיבושה של תכנית לאומית מקיפה המושתתת על קואליציה רב-מגזרית, שתבנה תשתית שתאפשר לצעירים לקחת אחריות על חייהם, לממש את הפוטנציאל הגלום בהם ולהיות אזרחים פעילים המשפרים את פני החברה בישראל.

מקורות

אדום, ש' ודרנוב, ג' (2011). ציפיות צעירים ישראלים מעולם העבודה. **משאבי אנוש**, 26. אוחזר מתוך

<http://www.hrisrael.co.il/home/artdetails.aspx?mCatID=68424&artID=9478>

אהרון, ק' (2015). **סיוע לצעירים**. מסמך פנימי שהוכן עבור פורום גורמי מימון צעירים.

טארא. (2015). **מדיניות לאומית לקידום צעירים בישראל**. נייר עמדה עבור קרן גנדיר.

מידות (2013). **צעירים חסרי מנוח**. דוח תחום בנושא ארגונים הפועלים עם ולמען צעירים בוגרים בישראל.

סלינגר, ג"ד (1975). **התפסן בשדה השיפון**. תל אביב: עם עובד.

עדליא- יעוץ כלכלי. (2011). עלות-תועלת מהפעלת תכנית שירות אזרחי-לאומי בישראל בקרב

אוכלוסיות מוחלשות. אוחזר מתוך [http://www.gandy.com/wp-](http://www.gandy.com/wp-content/uploads/2013.pdf)

[content/uploads/2013.pdf](http://www.gandy.com/wp-content/uploads/2013.pdf)

עמית, א' (2014). החוסן הכלכלי טמון בצעירים. גלובס, ספטמבר 2014.

עמית, ר' (2013). **מיפוי מענים וצרכים עבור אוכלוסיות הצעירים בסיכון בישראל**. דוח מטעם קרן

גנדיר שהוגש לשולחן העגול הממשקי במשרד ראש הממשלה.

שמיד, ה' (2006). **דו"ח הוועדה הציבורית לבדיקת מצבם של ילדים ונוער בסיכון ומצוקה**. מוגש

לראש הממשלה ושר הרווחה.

Arnett, J. J. (2006). The psychology of emerging adulthood: What is known, and what remains to be known? In J. J. Arnett & J. L. Tanner (Eds.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century* (pp. 303-330). Washington, DC: American Psychology Association.

Arnett, J. J. (2007). Afterword: Aging out of care – Toward realizing the possibilities of emerging adulthood. *New Directions for Youth Development*, 113, 151-161.

McKinsey Center for Government. (2013). *Education to employment: Designing a system that works*. Retrieved from http://mckinseysociety.com/downloads/reports/Education/Education-to-Employment_FINAL.pdf

Munsey, C. (2006). Emerging adults: The in-between age, *APA - The American Psychological Association*, 37(6), 68-81.

Pereznieto, P., & Harding, J. H. (2013). *Youth and international development policy: The case for investing in young people*. The Overseas Development Institute (ODI). Retrieved from <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/8402.pdf>

Steinberg, L. (2014). *Age of opportunity: Lessons from the new science of adolescence*. New York, NY: Eamon Dolan / Houghton Mifflin Harcourt.

Super, D., Brown, D., & Brooks, L. (1990). A life-span, life-space approach to career development. *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice* (2nd ed., pp. 197-261). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

http://www.youthpolicy.org/library/wp-content/uploads/library/2014_State_Youth_Policy_2014_En.pdf